

AVEL HON LENNEGEZH O C’HWEZHAÑ (30)

« Ur from espar a grog en den douget a-hed div roudenn dir e sioulded ar beuznoz, pa n’eus ket c’hoazh a c’houleier, ha nikun en e gichen. From ha damspont. Skeudenn wirion an tonkadur, difonn ha prim, arvarus ha dibleg. Badet ar c’hleved gant taboulinadeg ar rodoù, teoget ar sell gant kornigelladeg ar maez, e teuz ar gwirvoud en hunvre, ha faltazi dic’hiz a vesk e prederennoù reizhek ar skiant. Bez’ ez intr ar spered neuze pep tra diwirheñvel evel ma ra er c’housed. Aet da get meizad an amazer hag an ec’honder. Digor an ene da santadennoù link ha merzhadennoù tanav a vanfe kuzhet pa a vefe argaset raktal pa bar heol ar poell en e splannañ. Un alberz a baker neuze eus an darvoudoù o tont. Ha gouzout a raen d’an ampoent e vijent darvoudoù souezhus ha melkonius, rangalonus din ha d’an dud a geijen ganto dizale. », eme *Beajour ar goañv*, breur gevell da Roparz Hemon.

Ar veaj, an den digenvez, pe en e-unan, o klask mont en tu all d’ar melezour, o klask mestroniañ e zont en e hunvreoù dezhañ e-unan. Ur *stream of consciousness* « red an emskiant » tost da galon un toullad skrivagnerien brezhoneg, evel hon Roparz, met ivez evel hon Ronan, un nevezet all. Hag un tamm a-raok gant James Joyce, en e oberenn *Ulysses*, etre reoù all.

« ur c’hardeur goude pebezh eur dreistnaturel me soñj int just o sevel en China bremañ o kribañ o fletzhennoù evit an devezh sede emberr al leanezed a sono an añjelus n’eus den o tont da zirenkañ o c’housed war bouez ur beleg iskis pe daou evit an ofis noz an dihunter amezek ouzh taol an horolaj o trouzal en empennoù e-maez anezhe ma lezit da welet ha menel kousket a c’hallan 1 2 3 4 5 petore bleunioù zo eus ar reoù o deus lakaet da stered ar paper-moger livet straed Lombard a oa kalz re gaer an davanjer a gavas din a oa just un dra bennaket div wezh am eus lakaet anezhi nemetken gwelloc’h gouzizañ gouloù al lamp-se ha klask en-dro din da sevel abred. » (*James Joyce, Ulysses, 1922, p. 730*)

Ur red an emskiant, digarez da reiñ buhez d’an unangomz diabarzh. Penaos hon yezh a c’hall, dreist pep tra, reiñ da c’hoût petra a soñj an den. Ur frankiz roet d’ar skrivagnerien, met ivez ur frankiz roet d’al lennerien.

« Ne zisplije ket dezhañ kerzhout dindan ar glav evel-se, an dour o tiskenn bepred ken ingal eus aneñv e lakae da brederiañ muioc’h eget n’eus forzh peseurt amzer, da soñjal ha da chaokat soñjoù, ur broud e oa e gwirionez evit e spered. Degouezhet e oa en ur c’hroashent. Gortoz a reas war ar riblenn, e zaouarn sanket don e godelloù e vantell-c’hlay, un dakenn dour o tañsal ouzh beg e fri. Ar poliser a roas un taol c’hwitell, chom a reas ar c’hirri a-sav hag e treuzas ar ru. Tremena a reas dirak Albert Hall sinema, mantilli gwer ha disglavieroù lost-ha-lost dindan ar glav, habask evel ar glav e-unan. » (*Ronan Huon, Un devezh glav*).

Mont da heul e soñjoù. Ober implij eus ar pezh a c’hoarvez evit mont da heul e soñjoù. N’eo ket soñjoù ar skrivagner, nann, soñjoù an haroz pe an hini lakaet da gomz gant ar skrivagner.

« Glas-gwer e oa dremmoù an holl dud gant ar gouloù neon, heñvel ouzh hini Mumbles Road pa’z eer er-maez eus Sigleton Park, muzelloù ar merc’hed a oa limestra, euzhus, heñvel e oant holl ouzh tasmantoù. Kemer a reas e dasad te evit evañ, e zouarn a oa glas-gwer, e ivinoù iskis. Sevel a reas e benn, unan bennak o tont e-barzh. An nor a oa damzigor war buñs an noz : kornioù-boud a c’harne e bae Swansea, pelloc’h er mor e tañse kloc’h ur boe hag amañ ar glav a sune ar makadam. » (*un devezh glav*).

Un doare hag a ro digarez d’hon skrivagnerien da sevel taolennoù berr war ar vuhez pemdeziek en Breizh. Marteze muioc’h en kêr evit war ar maez.

Hon Roparz da gentañ, hag hon Ronan, goude, a dapo krog en taolennoù o livañ ar buhezioù nevez pe gozh en kêr. Hon Roparz a oa Brestad a-gozh. E ved e oa. Re wir eo, ha gant se e ouie mat ha mat-tre eus pimpatrom gwasker ar c’hêrioù. Taolennoù kaer a oa bet savet gant hon Meavenn ivez : hini ar

merc'hed... *Merc'hed Brest*. Ar merc'hed en traou skeul ar gevredigezh. Teneridigezh hag arz lennegel da gempouezañ an droug ?

Taolennoù buhez. Tud ordinal ha koulskoude tud en kounnar, pe en karantez, pe c'hoazh o tevel kement ha gouzañv aezetoc'h gwask diremed o flanedenn. Taolennoù o reiñ ur gwirvoud all.

« Un darvoud fromus a verzhis ur wech c'hoazh o tont, e-giz un evn ramzel o troiata gorek war va zro. Hañvalout a rae din zoken spurmantiñ skeud e zivaskell o tremen e don ar melezour bras a-zioc'h ar siminal hag o spinañ lein ar mogerioù. Gant ar blanedenn, a seblante din, oan bet kaset betek an ti-se. Bremañ ez eñvoren penaos em boa kerzhet dre ar gêr dianav evel dre un hunvre, ur blenier diwelus dirazon. E gwir, n'em boa bet da c'houlenn va hent digant den. Tamm-ha-tamm e santen va fenn o pounneraat. En em astenn a ris. Menel a ris kousket. » (*Roparz Hemon, Beajour ar goañv*).

« Un azginivelezh eo bet [*Gwalarn*] rak al lennegezh vrezhonek he deus kemmet ster ha doare adalek neuze, ur gwir vleuñvadeg oberennoù a zo bet roet lusk dezhi gant ur spered broadel start ouzh o diazezañ » (*Ronan Huon, Al Liamm niverenn 20, 1950, p. 3*).

Re wir geriennoù Ronan. Hon Ronan, ken prizius e skritur, ken prizius e fent tregeriat. Piv a c'hall muzuliañ ar reveulzi ma voe *Gwalarn* evidomp-ni. Bezañ eo bet ul lec'h a frankiz. Frankiz roet d'ar skrivagnerien da ezteurel o zrivliadennoù, da ezteurel o soñjoù ivez. Ha bezañ eo bet ul lec'h a frankiz da zegemer doareoù ul lennegezh vodern.

Ret dimp lenn hag adlenn *Gwalarn*. N'eo ket evit *Gwalarn* e-unan, nann, evidomp ha gwelet pegen stag omp ouzh ar bed. Bed ar re vev...

Tud all, skrivagnerien, o deus c'hoariet gant ar yezhoù ivez, evit ar c'hrouiñ lennegel. O deus c'hoariet gant ar gerioù, ar sonioù, ha lakaet o yezhoù da darzhañ evel bombezennnoù e-kreiz un akademiezh poultrennek ha chomet diouzh un amzer all. Ar yezhoù a c'hall pulluc'hañ ar soñjoù skornet, hag o lakaat da zont evel c'hoarzhadennoù bras dic'hargadennek ! Pe neuze o lakaat da zont evel un dristezh par d'un devezh glav evel pan ne vefe ket mui an disterañ fiziañs en amzer o tont, en dez war-lerc'h, pe er sùñ goude, pe ... biken.

Ar c'hrouiñ lennegel en deus ur perzh politikel anat : lakaat da darzhañ kanonoù klasel al lennegezh zo diskuliañ fedoù, diskuliañ stourmoù, diskuliañ youloù. An hini brudetañ moarvat a voe James Joyce, Iwerzhonad, saozneger, keuz gantañ eus ar gouezeleg, gwall drist e donkad en e vro. Penaos yezh ar brasañ niver a deu da yezh ar bihan niver, betek bezañ en arvar da vervel. Un tonkad zo par da hini ar brezhoneg... Un tonkad c'hoantaet gant lod. Goût a reomp ervat.

Daoust da se e talc'h hon lennegezh da grouiñ ha da reiñ ur ster politikel d'hon stourm dre hon gerioù, hon skeudennoù-lavar, hon ereadurezh, hon fouezmouezh ken dic'hastet divezh koulskoude... betek hon anvioù displeberet en keginerezh ar galleg... gant asant brezhonegerien zo siwazh. Hollvedelezh ha demokratelezh emeze.

Red an emskiant ambrouget gant e c'hoar an unangomz diabarzh zo un arm da vont war-du ar stourmse, just a-walc'h. Petore liamm etre Raymond Carver, James Joyce, Roparz Hemon, Ronan Huon, Erwan Steven hag Erwan Kervella ? O skritur. Ur skritur hag a fard skeudennoù dimp hag a c'haller translatiñ a ved da ved. Ne lâran ket eo Iwerzhon pe ar Stadoù-Unanet evel Breizh. Tamm ebet. Pell a vezañ memes. Met, salokras, en kement lec'h e kaver tud lakaet da vunut, da dud na gontont ket, tud na glever ket hag evel-se na selaouer ket. 1920, 1950, 1980, herie... Netra nevez er gevredigezh. Nemet omp skarzhet diouzh skramm an abadenn sinema... Al leurenner n'eo ket ar c'hoarier... Met gant piv emañ ar galloud ? Se eo hon hollvedelezh.

Hon yezh eo hon ene, hon spered. Al lec'h nemetañ ma soñjomp ha ma vevomp drezomp hon-unan eo hon yezh. Ha se eo kentel veur *Gwalarn*. Hon-unan.

Kemer darvoudoù dister, hervez, diouzh ar c'hentañ barn. Darvoudoù hon buhez pemdeziek. Skrivet daou-ugent vloaz zo ha bepred sanket don er wirionez war-du ur gwirvoud, hag a c'hall bezañ dreist ar gwirvoud ?

« ...war-eeun oamp aet d'ar stal alkool, hag e c'hortozet em boa er c'harr. Deuet e oa er-maez gant ur sac'h paper en un dorn hag ur sac'hig plastik da viret tammoù skorn en dorn all. E vraselle un tammig en ur vont er c'harr. N'em boa ket merzhed e oa ken mezv a-raok adloc'hañ. Merzhout a ris an doare ma kase ar c'harr. Gorrek daonet. Stouet e oa war ar rod-vleinañ. Sonn e zaoulagad en e benn. Divizoù hep penn na lost a oa ganimp. N'em eus ket soñj. Komz a rejomp diwar-benn Nietzsche. Strindberg. En eil c'hwec'hmiziad e oa dezhañ leurenniñ *Miss Julie*. Ha neuze un dra bennak diwar-benn Norman Mailer hag en devoa kontellet e wreg en he bruched. Ha neuze e chomas a-sav ur vunutenn en kreiz an hent. Ha lipat bep a vannac'h diouzh ar voutailhed. Hag eñ lâret e vije spontet gant ar soñj e vijen kontellet em bruched. Hag eñ lâret e karje pokat ouzh ma bronnoù. Lakaat a reas ar c'harr war vord an hent. Lakaat a reas e benn war ma daoulin... » (*Raymond Carver, Will You Please Be Quiet, Please ?*).

« ya setu penaos oa bet kroget an traoù kenetrezomp an traoù a lavaran ar garantez a lavarfe elke digeriñ'ra dor an davarn ha dont tre'ra elke ha raktal e welan ez eus ur gudenn un dra bennak a-dreuz kement-se a vezan diouzhtu petra an diaoul'c'hoarvez adarre emezon ouzhin ma-unan azezañ'ra'n ur reiñ digarezioù evit he dale amzer'm eus kollet o klask ur plas'vit ar c'harr sellout ouzh ma eurier'ran ne lâran grik met soñjal a ran ez eo gwall hir un eurvezh hanter evit chom da jostromiñ a-raok kavout lec'h war ar parking goulenn'ra ur banne bier ha tanañ'ra ur sigaretenn iskis he sell iskis he doare ha ken spontus ha lagad eulali yonkour ur gozhiadez a oa o chom gwechall kichen du-mañ sevel a rae yer pe marteze e oa ra yer a save anezhi rak bez'e oant e pep lec'h en he jardrin en he liorz en he c'hegin al loened droch ha flaeriañ'rae eulali yonkour gast kozh ma oa kaset oan bet da brenañ vioù un abardaez-noz tennañ'rae kegin ar yonkourez d'ul lab diskantañ'rae liv ar mogerioù a hir bluskennoù gwak goloet'n deus aezhennoù druz ar c'heusturennoù re boazhet an arrebeuri gant ur goc'hennig blouc'h ha tanav » (*Erwan Steven, c'hamsin, pp. 48-49*).

« War dornell lintr ha sonn pomp ar bier e oa pozet skañv dorn Lydia, kuilh, list anezhi etre ma daouarn. Kemeret truez da vat evit ar rebell blev berr. War-raok, war-souz : war ar bommell levn (goût a oar e selloù dezhañ, ma selloù din, he selloù dezhi) he meud hag he biz o tremen dre dreez : tremen, adtremen ha flourañ dousik, neuze diskenn ken goustadik, gorrek betek an traoù, ur vazh fresk, sonn, emailhet gwenn o valirañ a-dreuz o gwalenn-red. » (*James Joyce, Ulysses, 1922, p. 274*).

« Solidaire de votre budget. Bifteack 1ère catégorie. Gast. Yen eo, etre kroc'hen ha roched. Non-mais-ô-dites-donc-vous. Tapet on. D'ar red. Kadïoù leun. Gwammelled pout, leun o yalc'h, leun o c'hof gant bugale da vezañ. An daou ward-ki o vlejal ! Arrêtez-le ! Le voleur ! Solidaire, ma revr. Den ne fiñv. Treiñ'reont o fenn. Dispourbellet o daoulagad. O sellout ouzhin o tec'hout. Solidaire ma revr ! Dañs al laer. Ul lamm dreist chadennig ur c'hef moneiz goull. Hag ar yetrenn all, he muzell war he bronnoù, he bic er vann. Diframmañ'ran he c'harnedad chekennoù. C'hoarzhiñ'ran. D'an daoulamm. Kadïoù leun. Il part là-bas. An daou loen all n'int ket gwall vibin. Ul lamm war ar marc'h-houarn. Redit atav. Glav'ra. Kirri a-leizh war ar vali. Ne reont foultr eus paotr e varc'h-houarn o tremen ar gouloù ruz. Ur c'harr o deus. Ar radio. Er-maez e ra glav. » (*Erwan Kervella, Yud, p. 56*).

Pebezh tan en seurt skridoù. Pebezh teneridigezh ivez. Ha pebezh gweledigezh. Meur a wezh zo bet goulennet ganin petra eo *Gwalarn*. Meur a respont am eus. En taol-mañ e roin just ur ger : « frankiz ». Frankiz skrivañ, frankiz ijinañ, frankiz dibab e zoare da skrivañ ha dreist pep tra frankiz da soñjal en e yezh. Ul lec'h a frankiz. En hon yezh, dre hon yezh. Evit ar brezhonegerezed hag ar vrezhonegerien. Se eo an Dispac'h. Dispac'h *Gwalarn*.

Herve Bihan

Notenn : an troidigezhioù diwar R. Carver ha J. Joyce zo ganin diwar an embannadurioù orin.

Levrlennadur

Roparz Hemon, War ribl an hent, Al Liamm, 1971.

Ronan Huon, *Un devezh glav*, Danevelloù, Al Liamm, 2007, pp. 25-28

Pajenn Wikipedia *stream of consciousness* :

https://en.wikipedia.org/wiki/Stream_of_consciousness#:~:text=Stream%20of%20consciousness%20is%20a%20literary%20method%20of%20representing%20the,the%20Oxford%20Dictionary%20of%20Literary

Raymond Carver, Collected Stories, The Library of America, 2009.

Raymond Carver, Tais-toi, je t'en prie, Le Livre de Poche, 1987.

Raymond Carver, N'en faites pas une histoire, Points, 1994.

James Joyce, Ulysses, The Modern Library, 1992.

James Joyce, Ulysse, levrennoù I ha II, Folio, Gallimard, 1957.

Wikisource Ulysses : https://en.wikisource.org/wiki/Page:Ulysses,_1922.djvu/733

Ronan Huon, Ar marvailh poblek hag an danevell a-vremañ, Labour skol-veur, Skol-Veur Roazhon 2, 1977.

Erwan Steven, *c'hamsin*, Skrid, 1989.

Erwan Kervella, *Yud*, Skrid, 1985.